

Dkt. Anthony J. Tomasino, Uyahudi Kabla ya Yesu, Kipindi cha 6, Wayahudi chini ya Utawala wa Kigiriki

© 2024 Tony Tomasino na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Anthony Tomasino na mafundisho yake kuhusu Uyahudi kabla ya Yesu. Huu ni kipindi cha 6, Wayahudi chini ya Utawala wa Kigiriki.

Kwa hivyo tumekuwa tukizungumzia kuhusu Alexander Mkuu na fujo iliyofuata baada ya kifo chake.

Kwa muhtasari tu kuhusu hilo, tunachokiona kikitokea hapa ni mfululizo wa mapigano ambayo yamejulikana kama Vita vya Diadochi, vilivyopinda kutoka 321 hadi 301 KK, ingawa 301 sio mwisho wa mgogoro, ulipungua kidogo wakati huo. Kwa hivyo, kufikia 301 KK, tulikuwa na nguvu kuu tatu mashariki, na nguvu hizi zilikuwa Lysimachus, ambaye aliweza kupanuka kutoka Makedonia hadi Asia Ndogo. Tunaye Seleucus, ambaye ana Milki ya Uajemi ya zamani hapa, na tunaye Ptolemy, ambaye ana Misri na hadi maeneo ya Palestina.

Kwa hivyo, mnamo 281, Seleucus hapa anafanikiwa kumshinda Lysimachus, na anaongeza Asia Ndogo kwenye ufalme wake. Sasa, katika hatua hii, Seleucus anaanza kujinyoosha kidogo, na ataishia kupoteza baadhi.

Kwa hivyo, katika hatua hii, Seleucus anagundua kuwa inazidi kuwa vigumu kwake kushikilia sehemu za mashariki za himaya yake. Hiyo ndiyo. Kwa hivyo, amepoteza milki yake ya India kufikia 305 KK, na milki zote za Kiajemi zilipotea kufikia 248.

Kwa hivyo, katika hatua hii, himaya yake ilikuwa hasa Mesopotamia na maeneo ya Asia Ndogo na Siria. Hatimaye atapoteza Babeli pia. Kwa hivyo, itagawanywa vipande vipande vipande.

Sasa, tuna watu hawa wawili wakuu ambao watachukua jukumu kubwa katika maisha ya Wayahudi katika karne chache zijazo. Wana mitazamo tofauti sana kuelekea watu wanaowatawala. Ptolemy I Soter.

Ptolemy wa Kwanza ndiye mtawala wa ufalme wa Ptolemy, ambao uko Misri. Tunachokiona ni kwamba watawala hawa wa awali wa Ptolemy walikuwa na mtazamo wa chuki sana kwa watu wa Misri, watu wa asili wa Misri. Katika utawala wa awali wa Ptolemy, hakuna Wamisri wa asili walioruhusiwa kushikilia aina yoyote ya ofisi ya umma.

Ni Wamakedonia pekee walioruhusiwa kushikilia ofisi za umma. Wamisri hawakuruhusiwa kutumikia jeshini isipokuwa katika majukumu ya usaidizi. Hawakuruhusiwa kuwa na mali nyingi.

Na bado, cha kushangaza, Wamisri, Wamisri wa asili, wanaendelea kuwaona watu hawa kama warithi wa mafarao. Labda, unajua, walikuwa wamenyanyaswa kwa njia kama hizo na mafarao katika siku zilizopita . Na hivyo, walichukua hili kama jambo la kawaida.

Lakini kwa muda mrefu ilikuwa aina ya kina ya uadui karibu aina fulani. Lakini ilionekana kama huzuni zaidi ambayo Waptolemia walikuwa wakiwapa Wamisri wenyeji, ndivyo walivyozidi kujibu kwa wema, upendo na ibada. Hatimaye, iliwashinda Waptolemia.

Waptolemia kwa kweli, katika siku za baadaye, walikubali utamaduni wa Wamisri na wakawa mafarao wa kweli wa Misri ya kale. Kwa hivyo sote tumesikia kuhusu Cleopatra na jinsi alivyojifanya kama binti mfalme wa Misri. Huo ulikuwa kama Mashariki ikitoa uchawi wake juu ya Waptolemia, unaweza kusema.

Sasa, Seleucus na warithi wake walichukua aina tofauti ya mbinu hapa. Seleucus alikuwa na mtazamo wa kibaba zaidi kwa watu walio chini ya milki zake. Kati ya maafisa wote wa Alexander waliowaoa wanawake hawa wa Kiajemi, Seleucus ndiye pekee ambaye hakumtaliki mkewe.

Zaidi ya hayo, aliamua kwamba alitaka kujaribu kuwabariki watu wa Mashariki kwa utamaduni wa Kigiriki. Na kwa hivyo alikuwa na sera zilizowahimiza wenyeji kufanya mambo kama vile kupanga upya miji yao kulingana na aina zaidi za mifano ya Kigiriki, kufanya miradi ya ujenzi wa Kigiriki, kufunga gymnasia, ambayo haikuwa mahali ambapo ulicheza mpira wa kikapu. Ilikuwa mahali ambapo ulijifunza utamaduni wa Kigiriki, unajua, akili bora na aina bora ya mwili, unajua.

Miji ingeweza kupata punguzo la kodi kwa kujigeuza kuwa polis ya mtindo wa Kigiriki, jiji lililopangwa kulingana na kanuni za Kigiriki na kujumuisha kanuni hizo katika usanifu wake, shughuli za serikali, na kadhalika. Kwa njia hii, Waseleucid walikuwa wakijaribu kuhimiza kikamilifu kuenea kwa utamaduni wa Kigiriki, karibu wakifanya kazi kwa aina ya ushirikiano na watu waliowatawala.

Kwa hivyo, mwanzoni, Wayahudi waliishia chini ya udhibiti wa Waptolemia. Na tunazungumzia Yudea hapa, bila shaka. Waptolemia wakati huo walikuwa wakiwadharau wenyeji, na hawakuwa wakifanya juhudi kubwa kuboresha maisha yao.

Lakini kwa upande mwingine, hawakuingilia sana maisha yao pia. Kwa hivyo, hii ilimaanisha kwamba Wayahudi huko Yudea walikuwa huru kuishi maisha yao

walivyotaka. Walilazimika kulipa kodi, bila shaka, na kodi zilikuwa nyingi sana kwa sababu Waptolemia walikuwa na tamaa kubwa.

Lakini kwa sehemu kubwa, wangeweza kupanga maisha yao kulingana na walivyotaka. Kuhani wao mkuu inaonekana alikuwa akiendesha mambo huko Yudea. Uhuru wa dini uliendelea.

Wayahudi wangeweza kuishi sheria zao za Kiyahudi, kuondoa Sabato zao, kuendelea kula milo yao ya kosher n.k. n.k., n.k. Na Waptolemia wanakuwa wa ajabu tu. Lakini, chochote kile.

Wewe uwe wewe, bwana. Kwa hivyo, moja ya mambo halisi yaliyojitokeza katika enzi hii na ambayo yangeendelea kuwa tatizo hadi wakati wa Augustus, mfalme wa Kirumi, ilikuwa njia ya kilimo cha kodi ambayo ilitumiwa na Ptolemy. Njia ambayo hii ingefanikiwa ni kwamba kila, vema, mfumo wa kodi ulikuwa wa ngazi nyingi ambapo ungekuwa na watu wa eneo hilo na maafisa wanaohusika na kuongeza kodi kwa maeneo yao ya ndani.

Kisha wangempa pesa za kodi mtu aliyekuwa msimamizi wa eneo la kikanda. Wangemlipa mtu mwingine aliyekuwa msimamizi wa eneo kubwa zaidi. Wangepeleka pesa hizo kwenye himaya na kuzirudisha kwa Waptolemia huko Misri.

Sasa, jinsi mfumo huu ulivyokuwa umejaa matumizi mabaya ni kwamba wakuu wangesema, hivi ndivyo pesa unavyohitaji kukusanya hadi ngazi inayofuata. Kwa hivyo, tuseme kwamba Waptolemia wanamwambia hakimu fulani wa eneo hilo, Nataka eneo lako lituzalishie talanta 500 za dhahabu mwaka huu. Naam, mtu wa eneo hilo anaenda, na anamwambia mtu aliye chini yake, sawa, tunahitaji kukusanya talanta 600 za dhahabu.

Anachukua zile 500, anawalipa Waseleucid, na wengine 100 anaweka mifukoni. Naam, jamaa aliye chini yake anawaambia watoto wake wa chini, kila mmoja wao, anasema, sawa, kila mmoja wenu ana jukumu la kukusanya talanta 150 za dhahabu. Na kisha, bila shaka, anaweka pesa zote mfukoni pamoja na kile walichokuwa wamepewa kupokea.

Hili lilifaulu hadi watu wa eneo hilo walipoanza kuwatikisa watu kwa kadiri walivyoweza. Kwa hivyo mfumo wa aina hiyo ulivumiliwa. Ulionekana kuwazawadia watoza ushuru na kuwaruhusu kupata kiasi fulani cha faida kutokana na majukumu yao.

Bila shaka, iliwatia moyo kuwa waangalifu sana kuhusu majukumu yao kwa sababu wangeweza kujaza mifuko yao kikamilifu. Lakini ilisababisha chuki kubwa miongoni mwa watu waliokuwa chini, haswa. Mojawapo ya ugunduzi wa ajabu kutoka enzi hii,

ambao umetupa ufahamu kidogo kuhusu Wayahudi chini ya Waptolemaia, ni mkusanyiko wa mafunjo ambayo sasa tunayajua kama mafunjo ya Zenon.

Sasa, hatuna taarifa nyingi kuhusu Wayahudi katika kipindi hiki, kwa kweli. Kuna taarifa chache za thamani zinazopatikana. Lakini mafunjo ya Zenon yanatupa mwanga kidogo kuhusu angalau utawala wa fedha wa wakati huu.

Mafunjo haya yaligunduliwa mwaka wa 1914 na wanaume wawili wa Misri waliokuwa wakichimba mbolea. Na mafunjo hayo yalipatikana mahali fulani huko Misri. Na tuna wazo la takriban mahali yalipokuwa, lakini hatujui hasa yalipo sasa.

Kwa hivyo, ilikuwa ni hifadhi kubwa. Mafunjo yapatayo 1,800 yalipatikana. Na kile kilichokuwa ni karatasi za kibinafsi za jamaa huyu kwa jina la Zenon, au Zeno kama anavyoitwa wakati mwingine.

Alikuwa afisa wa Apollonius, ambaye alikuwa afisa mkuu wa hazina wa Ptolemy II, aliyetawala kuanzia 284 hadi 246 KK. Maandiko haya yanarekodi safari zake na shughuli zake za kibiashara mapema sana katika taaluma yake. Baadhi ya maandishi ya awali yanazungumzia safari zake huko Palestina na kazi yake huko.

Baadaye, alifanya kazi hasa Misri. Lakini tuna barua za kibinafsi. Tuna moja ya maandishi ambayo yamevutia umakini mkubwa ni bili ya mauzo kwa msichana mtumwa.

Pia kuna gazeti ambapo alikuwa akichunguza usafirishaji haramu wa wanawake wawili vijana kwa ajili ya usafirishaji haramu wa ngono na mambo mengine machache ya aina hii. Kwa hivyo, kwa njia fulani, ni mambo ya kuvutia. Lakini kwa sehemu kubwa, ikilinganishwa na vitabu vya Bahari ya Chumvi, ilikuwa ya kuchosha sana.

Unajua, namaanisha, hizi ni rekodi za kifedha kwa sehemu kubwa. Lakini moja ya mambo yanayotuvutia hapa ni ya kuvutia sana, ni kwamba mmoja wa watu huko Palestina ambaye jamaa huyu alikuwa akikabiliana nao sana alikuwa jamaa anayeitwa Tobias. Na hili ni jina ambalo tunalifahamu kutoka kitabu cha Nehemia.

Kwa sababu Tobia huyu, anayeitwa mtumwa wa Mwamoni katika kitabu cha Nehemia, hakumaanisha kwa namna yoyote ile kwamba alikuwa mtumwa halisi. Ilikuwa ni tusi. Kwa kweli alikuwa afisa mkuu, inaonekana.

Tobia huyu alipinga ujenzi wa ukuta wa Yerusalemu, na Nehemia hakuwa na jambo lolote zuri la kusema kumhusu. Naam, tunaona jina la mtu huyu likijitokeza tena, au mmoja wa wazao wake, niseme, likijitokeza tena hapa katika maandiko haya. Na tena, unaona, bado ni Mwamoni.

Familia ya Tobias inaonekana ina nasaba, ambayo imekuwa tajiri sana kufikia wakati huu. Wataendelea kuchukua jukumu katika siasa za eneo hili. Hapa kuna picha za baadhi ya mafunjo haya, na unaweza kuona baadhi yake yamehifadhiwa vizuri sana.

Lakini kama ninavyosema, hazivutii sana. Hazituambii mengi kuhusu, tuseme, maendeleo ya kidini ya eneo hilo au kitu chochote cha aina hiyo. Zinatuambia mambo kuhusu, unajua, kile ambacho nafaka ilikuwa ikiuzwa.

Zinatuambia mambo kama vile watumwa walikuwa wakiuza kwa nini, mishahara ilikuwa ikitozwa, mapato ya himaya ya Misri yalikuwa kiasi gani wakati huu. Mambo ya aina hii yote yanavutia sana kwa watu wanaojaribu kuendeleza historia ya himaya wakati huo. Lakini si mengi sana, kwa kweli, kuhusu Wayahudi katika maandishi haya.

Kwa hivyo, serikali za mitaa, kama nilivyokwisha sema, inaonekana ilikuwa chini ya udhibiti wa kuhani mkuu. Nitasema hili limepingwa hivi karibuni na baadhi ya wasomi, lakini bado nina uhakika kwamba kuhani mkuu alikuwa akitenda kama gavana wakati mwingi. Mara kwa mara, mtu mwingine angepewa nafasi ya kuwa gavana.

Lakini kwa sehemu kubwa, ilikuwa kuhani mkuu. Na alikuwa na jukumu la kukusanya ushuru. Na tena, kwa Waptolemia, mradi tu ushuru ulilipwa, hiyo ilikuwa sawa.

Hilo ndilo walilojali sana. Na hivyo, kuhani mkuu aliweza kufanya alichotaka. Sasa, mpangilio huu ulifanya kazi vizuri sana hadi siku za Onias II, ambaye kwa kweli alikuwa kuhani mkuu maarufu.

Anasifiwa katika maandishi mengine ya kipindi hicho. Lakini Onias II aliasi dhidi ya Waptolemia na akazuia kodi zake. Sababu moja ya hili ni kwa sababu uvumi ulikuwa ukienea kwamba Waseleucid wangechukua madaraka.

Na kwa hivyo Waptolemia walikuwa wakirudi nyuma kidogo wakati huu na walikuwa wakijiimarisha. Onia alihisi udhaifu wa Waptolemia. Na kwa hivyo aliamua kutotoa heshima kama njia ya kusema, hei, mimi niko upande wenu wanaume wa Seleucid.

Naam, mabadiliko yaliyotarajiwa ya uongozi hayakutokea. Bado si wakati huu. Na cha kushangaza, Waptolemia hawakumuua Onias II.

Badala yake, walimwadhibu kwa kumnyima tu mamlaka yake ya kikuhani. Bado aliendelea kama kuhani mkuu, bado aliendelea na majukumu yake yote ya kidini. Lakini sasa mambo ya kifedha ya nchi yalikuwa chini ya mikono ya familia ya Tobiad .

Watu wale tunaowasoma katika Mafunjo ya Zenon huenda wakawa familia ile ile tunayosoma katika Kitabu cha Nehemia. Kwa hivyo sasa tunapambana kwa ajili ya

Palestina. Unaona, karibu tangu mwanzo wa mgogoro huu wote, Waseleucid walikuwa wameiona Palestina kama iliyoachwa kwa Waptolemia.

Waptolemia walisema kwamba walihitaji kuweza kufikia eneo hilo ili kulinda mipaka yao ya kaskazini. Na kwa hivyo, Seleucus alikuwa amefikia makubaliano haya na Ptolemy, akimruhusu kuibakisha Palestina hadi mambo yatakapokuwa yametulia kisiasa katika eneo hilo. Naam, inafikia hatua sasa ambapo Waseleucids wanahisi kama makubaliano hayo yameendelea.

Na kwa hivyo, Waseleucid sasa wanaelekeza macho yao kuelekea kusini. Na lazima ukumbuke hapa, Waseleucid wanapoteza maeneo ya mashariki mara kwa mara. Karibu mara moja walipoteza India.

Kisha, walipoteza Uajemi. Kisha, walipoteza Babeli. Kisha, walihamisha mji wao mkuu kutoka Babeli hadi Syria.

Sasa, himaya yao iko Syria. Na kwa hivyo, inaonekana kwao kwamba Palestina inapaswa kuwa sehemu ya himaya yao. Na kwa hivyo, mikataba ya ushawishi haifanyi kazi.

Waptolemia wanataka kuibakisha Palestina. Naam, mnamo 274 hadi 200 KK, tuna mfululizo wa mapigano ambayo yamejulikana kama Vita vya Syria. Na haya yanaenda huku na huko, hasa yakipigania ni nani atakayedhibiti ukanda huo wa ardhi kati ya nchi hizo mbili.

Antiochus wa Pili, Ptolemy wa Pili, alifanikiwa kuhitimisha makubaliano ya amani mwaka wa 253 KK kwa kumuoza Antiochus kwa mmoja wa binti za Ptolemy. Sasa, kuna tatizo dogo hapa. Na tatizo hilo ni kwamba Antiochus tayari alikuwa na mke.

Na mke huyo tayari alikuwa na watoto. Kwa hivyo sasa tuna tatizo kwa sababu tuna binti wa Ptolemy, ambaye ana wana, na mke wa kwanza wa Antiochus, ambaye ana wana.

Sasa tuna uwezekano wa wapinzani kudai kiti cha enzi cha Milki ya Seleucid. Na hii itasababisha kila aina ya matatizo katika miaka ijayo. 204 KK, Ptolemy wa Tano, mtoto wa miaka mitano, anakuwa mfalme wa Misri.

Naam, kwa Antiochus III, hii ina maana kwamba ni wakati wa kuhama. Na kwa hivyo mara moja anakamata udhibiti wa Palestina na kuiondoa kwa Waptolemia. Kwa hivyo sasa nini kitatokea kwa nchi hiyo ikiwa imebadilisha kutoka kwa utawala wa Waptolemia, ambao walilazimika kushughulikia ushuru mkubwa, lakini walikuwa na uhuru wa kutenda walivyotaka kutenda, hadi kuwa chini ya utawala wa Waseleucids, ambao walikuwa na mtazamo huu wa kibaba zaidi kuelekea watu waliowatawala.

Mojawapo ya mambo ya kwanza aliyofanya ni kuwaondoa Watobiadi kama watoza ushuru na kumrudisha kuhani mkuu katika nafasi yake kama kiongozi wa Wayahudi. Hilo ndilo Wayahudi walilotaka. Waseleucid walitaka kuwafurahisha.

Kwa hivyo, walimrudisha kuhani mkuu katika udhibiti. Pia walianza kupanua mfumo wa polisi. Mfumo wa kuanzisha miji hii ya mtindo wa Kigiriki, na wakaanza kufanya hivi huko Palestina.

Hii ingeruhusu miji hii kupunguzwa kodi. Ingewapa marupurupu mengine. Pia iliwapa Wagiriki nafasi ya kuwa na vituo hivi vidogo vya utamaduni wa Wagiriki.

Na kuna aina hii ya kundi maarufu la miji ambalo linakuja kujulikana kama Dekapoli, ambalo ni kundi la miji 10 ambayo kimsingi ilikuwa ya Kigiriki, ambayo ilianzishwa kama miji ya Kigiriki upande wa mashariki. Imetawanyika hapa. Ni jambo la kuchekecha.

Tunaziita Dekapoli, ikimaanisha miji 10, lakini si mara zote huwa na miji 10. Na orodha ya miji ambayo kwa kweli ni sehemu ya Dekapoli hubadilika mara kwa mara. Kwa hivyo haikuwa ufafanuzi mkali wa Dekapoli.

Ni kama Big Ten. Ni shule ngapi ambazo ni sehemu ya Big Ten sasa? Kama 14, labda? Sina uhakika. Lakini hata hivyo, hiyo ndiyo aina ya kile walichokuwa nacho Dekapoli siku hizi.

Lakini hizi ni miji ambayo ilianzishwa ili kutoa kituo cha utamaduni wa Kigiriki, kutoa elimu ya Kigiriki, kukuza Uhellenism katika Milki ya Seleucid. Naam, kuna harakati inayoanza sasa Yerusalemu. Ni kama watu wanavyosema, unajua, kama Yerusalemu ingekuwa polis, jiji la mtindo wa Kigiriki, tungepata punguzo hili lote la kodi.

Tungepata pesa ambapo tungependa kujenga vitu, kama vile vitu vya kupendeza kama vile sinema na vitu vya kupendeza kama ukumbi wa mazoezi, unajua? Tungeweza kuwa na kila aina ya mambo mazuri yanayoendelea katika jiji letu ikiwa tungechagua kuwa polisi. Na kwa hivyo una kile tunachokiita chama cha Ugiriki, wenye msimamo mkali ikiwa ungependa, ambao wanaanza kutetea msimamo wao huko Yerusalemu. Sasa, baadhi ya vipengele vya kitamaduni hapa.

Ilimaanisha nini kwa Wayahudi kuwa chini ya Waseleucid. Naam, utawala wa Waseleucid ulihimiza kuenea kwa utamaduni wa Kigiriki, kama tulivyokwisha sema. Misamaha ya kodi, fedha za umma, hatuhitaji kurudia yote hayo.

Lazima niseme kwamba kupitishwa kwa Uhellenism, hata na Wagiriki, hakukuwa sawa kwa sababu, bila shaka, tuna wazo kwamba baadhi ya Wagiriki walianzishwa katika aina halisi ya utamaduni wa Kigiriki, ilhali kulikuwa na wengine ambao bado walikuwa na maono kama ya Alexander kuhusu muungano huu wa Mashariki na Magharibi. Na

kwa hivyo kulikuwa na viwango tofauti vya Uhellenization ambavyo vilikuwa vikitokea, na viwango tofauti vya utamaduni wa Kigiriki vilikuwa vikipata nafasi Mashariki. Pia tunapaswa kukumbuka kwamba kuna tofauti kubwa kati ya Wayahudi huko Yudea na Wayahudi walio nje ya nchi.

Na unapoishi Yudea, umezungukwa na vitu vyote vya kitamaduni vyako. Una jiwe lako unaloweza kuelekeza na kusema, unajua, hapo ndipo Yoshua alipovuka mto huu. Au una jengo hili unaloweza kuelekeza na unaweza kusema, hapo ndipo babu yangu mkubwa, mkubwa, mkubwa, mkubwa, mkubwa, mkubwa wangu alipoanza kukaa katika nchi hiyo.

Na unaweza kuhisi miunganisho hii na mizizi yako. Na kwa hivyo kwa watu wanaoishi katika nchi yao ya asili, shinikizo la kuzoea utamaduni, kupitisha utamaduni wa mamlaka tawala, halikuwa kubwa sana kuliko ilivyokuwa kwa, tuseme, Wayahudi wanaoishi Alexandria, kwa mfano. Huko, wametengwa na nchi yao ya asili.

Wamezungukwa pande zote na wapagani. Na hawana alama hizo za kimwili ambazo zinaweza kuwakumbusha wao ni nani kama watu. Hawajazungukwa na jamii nzima ya watu wanaojaribu kuimarisha utambulisho wao.

Badala yake, wamezungukwa na jamii ya watu wanaojaribu kudhoofisha, unaweza kusema, utambulisho wao. Kwa hivyo, Wayahudi wa Yudea walikuwa na uwezekano mkubwa zaidi wa kudumisha uhusiano wao na mizizi yao kuliko Wayahudi wa Misri au Wayahudi wa Siria, au Wayahudi katika maeneo mengine ambapo wametawanyika kama sehemu ya uhamiaji huu wa Kiyahudi. Jambo lingine la kukumbuka ni kwamba kuna tofauti kubwa kati ya Wayahudi wa tabaka la juu na Wayahudi wa tabaka la chini.

Wayahudi wa tabaka la juu wanahusika katika biashara na serikali. Mara nyingi wanashughulika na mabwana zao. Wanashughulika na watu kutoka nchi zingine.

Lugha ya biashara katika Milki ya Seleucid na Milki ya Ptolemaic, kwa hivyo, ni Kigiriki. Kwa hivyo, lazima waweze kutumia Kigiriki. Lazima waweze kufahamu utamaduni wa watu wanaoshughulika nao.

Na hivyo, tabaka la juu lilikuwa na mwelekeo zaidi wa kujihusisha na utamaduni wa Kigiriki pia. Tabaka la chini, si sana. Unajua, hawakuwa na aina hiyo ya shinikizo.

Hawakuwa na aina moja ya hamu ya kufuata utamaduni wa mabwana wa Kigiriki. Lazima ufikirie kwamba labda watu wa tabaka la chini wanawatazama watu bora, wakuu wao, huko nje wakicheza-cheza wakiwa wamevaa mavazi ya Kigiriki na kujaribu kuzungumza Kigiriki wao kwa wao na kufikiria, ni kundi gani la watu wanaotaka, unajua? Na labda hata kuwafikiria kama wapumbavu kidogo. Jambo lingine tunalohitaji kukumbuka ni kwamba kuna tofauti kubwa kati ya kukubali

utamaduni wa Wagiriki kwa mapambo dhidi ya kukubali utamaduni wa Wagiriki kwa kiasi kikubwa.

Mambo kama mitindo ya mavazi yanayopatikana katika nyakati za kisasa ambapo wamefanya tafiti za utamaduni wa kawaida; wanaona kwamba mitindo ya mavazi ni mojawapo ya mambo ambayo huchukuliwa kwa urahisi na watu wanapokutana na hali za kitamaduni. Watu wangeona majirani zao wamevaa nini na kusema, hei, hiyo ni nzuri sana, unajua? Ningeweza kuwa na hasira kidogo kama ningevaa kitu kama hicho, unajua? Katika mambo kama mitindo ya usanifu, tunaona kwamba aina hizo za vitu zinaweza kuchukuliwa kwa urahisi. Mabadiliko makubwa zaidi tunayozungumzia ni njia za kufikiri, mifumo ya dini, na hadithi za kitamaduni.

Sasa, kuna hadithi zinazopitishwa kutoka kizazi hadi kizazi ambazo huhifadhi utambulisho wa watu. Hilo ndilo tunalozungumzia. Na Wagiriki walikuwa na hadithi zao, Wayahudi walikuwa na hadithi zao, lakini naweza kukuhakikishia kwamba Wayahudi hawakuwa wamekaa kuzunguka moto wakisimuliana hadithi kuhusu Hercules au Theseus au Perseus au Minotaur, isipokuwa labda kuwadhihaki.

Hapana, walikuwa na hadithi zao wenyewe. Walikuwa na hadithi zao za kibiblia na hadithi zingine zilizohifadhi utambulisho wao kama Wayahudi. Kwa hivyo, labda tunaweza kuona kupitishwa kwa mapambo mengi kwa utamaduni wa Kiyunani, wa utamaduni wa Kigiriki na Wayahudi katika kipindi hiki.

Na kumekuwa na vitabu kadhaa vilivyoandikwa kuhusu mada hiyo ambavyo vimesema, ah, tazama, Wayahudi walikuwa wakibadilika kuwa Wagiriki. Hapana, hawakuwa wakibadilika kuwa Wagiriki. Yote ni vipodozi.

Na kwa bahati mbaya, kwa kiasi fulani, hiki ndicho kitu kinachodumu katika rekodi ya akiolojia. Kwa hivyo, unaweza kuona kutokana na akiolojia kwamba mtindo wa majengo umebadilika. Unaweza kuona kutokana na akiolojia kwamba mtindo wa mavazi umebadilika kiasi.

Unaweza kuona kwamba maandishi mengi zaidi yaliandikwa kwa Kigiriki badala ya Kiebrania na Kiaramu. Kutokana na mambo haya, watu wamehitimisha hapo awali kwamba Uhai wa Kigiriki, kupitishwa kwa utamaduni wa Kiyunani na Wayahudi, kulikuwa jambo la kina sana katika kipindi hiki. Lakini tena, hayo yote ni mabadiliko ya mapambo.

Ni mapambo ya dirishani. Nafsi ya Kiyahudi ilionekana kubaki ya Kiyahudi. Na isipokuwa wachache sana, Wayahudi waliendelea kudumu katika utamaduni wao wa Kiyahudi.

Hata mtu kama Philo wa Alexandria, ambaye alikuwa anafahamu sana falsafa ya Kigiriki na ambaye alikuwa akijenga mfumo wake wa mawazo juu ya watu kama

Plato, alikataa kula nyama ya nguruwe. Na maelezo yake, ya kuvutia, kwa nini hangekula nyama ya nguruwe ni kwa sababu anasema, sijui. Sijawahi kuionja kweli.

Lakini nilichoambiwa ni kwamba ni chakula kitamu zaidi kuliko vyote. Kwa hivyo, inaonekana kwangu kwamba kula aina hiyo ya chakula kungekuwa aina fulani ya ulafi kupita kiasi. Na sisi Wayahudi si watu wa aina hiyo wa kujishughulisha na mambo kupita kiasi.

Kwa hivyo, ndio. Kwa hivyo, sababu iliyowafanya Wayahudi wasila nyama ya nguruwe, kulingana na Philo, ilikuwa na ladha nzuri sana. Ndiyo.

Lakini hata hivyo, unaweza kuona hapa kwamba hata kama inaonekana alikuwa Myunani, mtu kama Philo alikuwa na madaraja ambayo hangeyavuka. Na moyoni mwake, moyoni mwake, alibaki Myahudi badala ya Myunani. Sasa, hebu tuzungumzie lugha ya Kigiriki hapa kidogo.

Kama nilivyokwisha sema, matumizi ya lugha ya Kigiriki yalihimizwa na Waseleucid. Na Kigiriki kilikuwa lugha kuu ya himaya. Na ikiwa utafanya biashara na serikali, ilibidi uweze kuzungumza Kigiriki.

Au kama sivyo, hakikisha una mtu karibu ambaye angefanya hivyo. Wayahudi wengi huko Yudea, kwa upande mwingine, walijua Kigiriki kidogo. Hili linaonekana wazi katika hati nyingi zilizoachwa nyuma.

Tayari nimetaja jinsi Josephus, ingawa alikuwa Myahudi tajiri wa tabaka la juu, asingeweza kuandika Kigiriki. Ilibidi awe na mtafsiri alipoandika kazi zake za kwanza ili kumfanyia kazi hiyo. Baadaye, angeweza kufanya hivyo.

Lakini Josephus anatoa maoni ya kuvutia. Anasema, miongoni mwa watu wangu, ujuzi wa lugha nyingi hauchukuliwi kama ishara ya uboreshaji kwa sababu hata mtumwa wa hali ya chini zaidi anaweza kufahamu lugha kadhaa tofauti.

Kwa hivyo, anasema, tunawaheshimu watu hao ambao wamejua sheria na mila zetu. Kwa hivyo hata Josephus hangeona kujua Kigiriki kuwa jambo la wema sana. Hatimaye alijifunza kwa sababu ilibidi afanye hivyo.

Katika Diaspora, bila shaka, tunajua Kigiriki kilikuwa kimeenea, hata miongoni mwa Wayahudi kwa sehemu kubwa. Josephus alikuwa Myahudi Myahudi na hakuzungumza Kigiriki. Philo wa Alexandria alikuwa Myahudi Myahudi aliyeishi Alexandria, na alikuwa mzungumzaji mzuri wa Kigiriki.

Bila shaka, tunajua kwamba barua nyingi za Agano Jipya zimeandikwa kwa Kigiriki. Baadhi yake huenda zilitafsiriwa kwa Kigiriki na watu waliokuwa na ujuzi zaidi wa

lugha kuliko watu walioziandika awali, mitume. Lakini kote Diaspora, ikiwa ungetaka kuwasiliana na watu, ilibidi uwe na Kigiriki au angalau mtafsiri.

Kwa hivyo Wagiriki na Wayudea hakika wamewekewa vikwazo. Watu wanaofanya biashara na serikali ya siku hizo walichukua jina la Kigiriki, unajua, ambalo lilikuwa la kuvutia kwa sababu karibu watu wote wakuu na hata wale watu waliokuwa viongozi katika serikali ya Kiyahudi, hata huko Yudea, walijulikana kwa jina la Kiebrania na jina la Kigiriki. Jina la Kigiriki lilikuwa jina lao la umma, jina lao la biashara.

Jina la Kiyahudi, jina la Kiebrania ndilo walilotumia nyumbani. Kulikuwa na mabadiliko katika utamaduni wa kimwili wakati huu, nilizungumzia hapo awali, haya ni mabadiliko ya vipodozi. Haya ndiyo mambo ambayo ni rahisi kuyabadilisha.

Mipango miji, mtindo wa miji ulibadilika sana katika kipindi hiki. Sasa, tunajua katika Agano la Kale kwamba wakati wowote wazee walipokutana, au wakati wowote utakapokuwa na hukumu, au wakati wowote unapokuwa unasubiri upepo, mahali ulipokusanyika palikuwa lango la jiji. Kiakiolojia, lango kwa kawaida lilikuwa kama jambo kubwa.

Wakati mwingine, zilijengwa kwa njia zilizokuruhusu kuhifadhi bidhaa hapo. Wakati mwingine, ungeweza kuweka wanajeshi humo. Lakini tunaposoma, tuseme, Kitabu cha Mithali kuhusu wanaume wanaokusanyika pamoja, wanakusanyika wapi? Wanakusanyika katika lango la jiji.

Na wakati hukumu ilipokuwa ikifanywa, tunaposikia kwamba shughuli za jiji zilikuwa zikifanywa, tena, kwa kawaida katika lango la jiji, hilo lilibadilika siku hizi. Uwanja wa jiji ulibadilisha lango la jiji kama mahali pa msingi ambapo biashara ilifanywa na ambapo watu wangekusanyika kuzungumza. Na kutokana na uchimbaji katika kipindi hiki, tunaweza kuona kwamba malango hayakuwa tena jambo la kawaida.

Namaanisha, bado zilikuwa na kuta za jiji, bila shaka, lakini malango hayakuwa aina ya mambo yaliyokuwa yakiendelea hapo awali. Na mraba, ambao tena ulikuwa mtindo wa jiji la Kigiriki, ukawa maarufu zaidi katika usanifu na miji ya mashariki wakati huu. Sinema zinaanza kuonekana katika miji inayozunguka jiji.

Ufalme wa Palestina. Na haya yalikuwa maendeleo ya kuvutia pia. Wayahudi, kwa sehemu kubwa, Wayahudi waliokuwa na msimamo mkali zaidi, hawakuamini majumba ya sinema.

Kulikuwa na kitu fulani tu kilichowasumbua. Labda kwa sababu walikuwa wamehusishwa sana na jamii ya Wagiriki na utamaduni wa Wagiriki. Na miji mingi haikuwa na sinema.

Lakini kulikuwa na mazungumzo katika Talmud. Kuna hadithi kwamba mmoja wa marabi alipinga ujenzi wa ukumbi wa michezo katika mojawapo ya miji mikubwa ya Kiyahudi. Mfalme alimwalika rabi huyo aende naye kwenye ukumbi wa michezo, naye akampeleka kwenye ukumbi wa michezo.

Na baada ya kutazama moja ya maonyesho ya kuigiza, mfalme anamwambia rabi, je, umeona kitu chochote hapa ambacho ni kinyume cha sheria au mila za baba? Na rabi ilibidi akubali kwa kusita, hapana, nadhani sivyo. Sawa, sawa, chochote kile. Lakini ndio, Wayahudi walioishi katika nyakati za Agano Jipya walikuwa na mashaka na sinema.

Lakini miji mingi ilikuwa nayo. Na kisha, bila shaka, kuna gymnasia, ambayo ilikuwa vituo vya mafunzo na akili na mwili. Tunaona mabadiliko kadhaa katika mtindo wa ujenzi.

Tunaanza kuona matumizi ya nguzo na miji mikuu ya Korintho na mambo kama haya. Kwa mfano, huu ni mji huko Yordani, Gerasa . Na hapa unaweza kuona miji hii mikuu ya Korintho juu ya nguzo.

Sasa, nguzo hazikuwa mpya. Kulikuwa na nguzo katika siku za zamani pia. Lakini aina hizi za vichwa vya juu vilivyopambwa kwa mtindo, hilo lilikuwa jambo la Kigiriki.

Hii ni Scythopolis au Beth Shean. Na hapa tunaona ukumbi wa michezo. Na viti hivyo vinaonekana visivyofaa sana.

Unajua, watu hulalamika kuhusu viti kanisani. Lakini hivyo vinaonekana vigumu sana kwangu. Nadhani labda walileta mito yao wenyewe, sivyo? Na hapa tena, tunaona safu hizi za nguzo.

Hili lilikuwa jambo la Kigiriki pia. Na juu ya kila nguzo hizi, unaweza kuona miji mikuu. Kwa hivyo, mabadiliko fulani katika usanifu yalitokana na mawasiliano kati ya watu wa Mashariki na watu wa Ugiriki.

Mitindo ya mavazi. Sasa, hii ni tofauti kidogo hapa. Kijadi, hizi ni baadhi ya michoro ya wasanii kwa sehemu kubwa.

Hii kwa kweli inatokana na mchongo wa ukuta wa Waashuru. Kwa hivyo, inakupa wazo la hawa walikuwa, hawa wanaonyeshwa kama mateka wa Israeli katika mchongo huu wa ukuta. Na unaweza kuona wanaume hao walikuwa na aina hii ya mavazi marefu .

Wanawake walikuwa na majoho haya marefu na vifuniko vya vichwa. Watoto wako uchi kwa sehemu kubwa. Lakini vazi hili hapa, hili ni taswira ya msanii.

Na nadhani hii labda ina rangi nyingi sana kwa Mwisraeli wa kawaida katika siku za zamani. Lakini hata hivyo, kofia ya kichwa, fimbo na kadhalika, na kwa kawaida safu kadhaa za nguo hapa, za majoho na kadhalika. Hiyo ni sahihi sana.

Sasa, vipi kuhusu Wagiriki? Naam, Wagiriki walikuwa na aina tofauti ya mtindo wa mavazi. Wanawake walikuwa na nguo hizi zilizokuwa za kuvutia sana na zilizokuwa zikibana mabegani. Na wanaume pia walitumia joho ambalo mara nyingi lingebana mabegani.

Lakini mavazi hayo yalikuwa mafupi zaidi kuliko mavazi ambayo kwa kawaida yalivaliwa na watu wa Mashariki ya Kati. Sasa, hatujui kwa sehemu kubwa jinsi Wayahudi walivyokuwa wakivaa katika siku za Wagiriki kwa sababu hakuna mtu aliyekuwa na picha yoyote siku hizo. Na kwa kweli, hakuna mtu aliyejishughulisha kutuambia mengi kuihusu.

Lakini hii ni sarafu kutoka kwa Vespasian. Vespasian alikuwa jenerali aliyeshinda Yerusalemu mwaka wa 70 BK na kuchoma hekalu na vitu hivyo vyote vizuri, na akaendelea kuwa mfalme. Alitengeneza sarafu kusherehekea ushindi wake dhidi ya Yudea.

Inaitwa Sarafu Iliyotekwa ya Yudea, Yudea. Hapa, unaweza kumuona mwanamke huyo akiwa amevaa gauni lake. Huyu ni mwanamke Myahudi, na anafanana sana na gauni la kitamaduni la kale la mwanamke Myahudi.

Lakini mtu hapa, unaweza kuona, hao ni miguu mitupu chini. Hakika amechukua zaidi aina ya vazi fupi la Kigiriki badala ya vazi refu la kitamaduni la Mashariki ya Karibu. Kwa hivyo kuna mabadiliko, angalau kufikia 70 BK, kwa kiasi fulani katika mtindo wa mavazi.

Tunaweza pia kuona hili katika taswira ya baadhi ya wafalme wa Israeli, ambao ni baadhi ya watu wachache ambao tuna picha zao hapa. Hii ni picha ya Mfalme Yehu akiinama mbele ya mfalme wa Ashuru. Na ana aina hii ya kile wanachokiita kofia ya Frigia, unajua.

Ilikuwa aina ya kofia laini hii ambayo ingening'inia pembeni hapo. Ilipata umaarufu mkubwa wakati wa Mapinduzi ya Ufaransa. Lakini unaweza kuona ilitokea muda mrefu kabla ya Mapinduzi ya Ufaransa.

Hapa kuna taswira ya, naamini kwamba huyu alitakiwa kuwa Mfalme Sulemani. Inaonekana kama hilo ndilo hekalu lake huko nyuma. Lakini hii, bila shaka, ni taswira ya msanii kutoka wakati wa baadaye sana.

Lakini hapa, taji ile ile yenye umbo la koni inatumika. Tunaona taji hizi za kumbukumbu katika baadhi ya michoro kutoka falme zingine. Huyu ni Mfalme Herode, Herode Mkuu.

Na utaona kile alichovaa kichwani mwake. Sio taji yenye umbo la koni, sio kofia ya Phrygian. Badala yake, amevaa shada la laurel, ambalo lilikuwa njia ambayo wafalme wa Kigiriki na Kirumi wangepamba vichwa vyao.

Kwa hivyo, Herode, akilazimika kuhama sana katika miduara ya Wagiriki na Warumi kama alivyofanya, alichukua mtindo huu wa vazi la kichwani, ambalo lilitumika sana miongoni mwa Wagiriki. Samani za nyumbani. Sasa, hii ni aina nyingine ya mabadiliko ya kuvutia tunayoyaona yakitokea.

Huu ni ujenzi mpya wa nyumba ya Waisraeli wa zamani uliofanywa na msanii. Na hii inajulikana sana kuhusu jinsi wangepanya mambo haya. Unajua, ghorofa ya chini ya nyumba kwa kawaida ilikuwa mahali ambapo wanyama waliwekwa.

Na kisha kungekuwa na ua wazi hapa nje ambapo wangepanyia kupikia na mambo mengine ya aina hiyo. Kisha, ghorofani ndiko watu hulala kwa kawaida. Walikaa wapi? Naam, huoni viti vyovyote hapa, sivyo? Wanakaa wapi? Wanakaa sakafuni.

Hii ni tofauti na kaya ya kawaida ya Wagiriki. Ninaamini hii labda inatoka Pompeii, hii frieze. Lakini hapa, unaweza kuona familia imeketi kuzunguka meza ndogo.

Katika hatua hii, wameketi kwenye aina fulani ya kiti kilichoinuliwa—sio kama viti vyetu vya kisasa—lakini unajua, tazama, mto.

Hilo linaonekana kustarehesha zaidi, sivyo? Huu ni uwakilishi wa Kigiriki wa karamu kwenye sufuria. Ni mojawapo ya machache ninayoweza kukuonyesha kwa kweli kwa sababu si machafu—mengi yao ni machafu.

Lakini hata hivyo, katika hili, tunaweza kuwaona watu hapa wakiegemea kwenye viti huku wakihudumiwa na watumishi. Na hii pia ilikuwa njia ya kawaida kwa Wagiriki kula. Mtu huru angekula akiwa amegemea ubavuni mwake, na watumishi wangekuja na kumletea chakula chake.

Sasa, hebu tulinganisha hili na tukio la wakati wa Yesu. Yesu aliketi mezani wakati wa Karamu ya Mwisho. Na kwa hivyo, tunaona kwamba mtindo huo wa zamani wa kitamaduni wa kukaa tu sakafuni huku miguu yako ikiwa imevuka chini yako umehamishwa na mtindo wa Kigiriki zaidi wa kukaa kwenye viti au kuegemea kwenye viti unapokula.

Tena, mapambo. Unajua, hakuna kitu kikubwa hapa. Sio kama wameketi kwenye benchi wakisoma Homer kwa kila mmoja.

Kula nyama ya nguruwe au chochote kile. Hebu tuzungumzie kidogo kuhusu muundo wa familia hapa pia, kwa sababu hili ni muhimu zaidi. Tunajua nini kuhusu ushawishi wa Wagiriki kwenye desturi za ndoa za Mashariki? Nimetaja mara kadhaa kuhusu ukweli kwamba, kwa sehemu kubwa, Wagiriki walipenda familia zao ndogo.

Zaidi ya hayo, Wagiriki kwa kawaida walioa mke mmoja tu. Walikuwa na wapenzi wengi na wapenzi wengi. Wakati mwingine wapenzi wa jinsia zote mbili, kulingana na aina ya hadhi ya kijamii uliyo nayo.

Lakini kuhusu familia yenyewe, familia ya Wagiriki, mtoto mmoja, labda wawili, hasa ikiwa ni mtoto wa kiume. Ikiwa mtoto wako wa kwanza ni mtoto wa kiume, labda huna mtoto wa pili. Na njia walizoshughulikia hilo kwa kawaida zilikuwa, bila shaka, mauaji ya watoto wachanga.

Kwa sababu, njia za uzazi wa mpango hazikuwa na ufanisi sana siku hizo. Lakini hadhi ya wanawake huko Ugiriki ni ya ajabu. Mojawapo ya maswali ambayo ningewauliza wanafunzi wangu mara nyingi ni, niambieni, mnafikiri hadhi ya wanawake ilikuwa ya juu zaidi katika nyakati za Agano la Kale au katika nyakati za Agano Jipya? Na mara kwa mara, wanafunzi wangu wangesema, Agano Jipya, bila shaka, kwa sababu tuna Yesu akizungumza na wanawake na wanawake wanaomfuata katika huduma zake na kadhalika.

Nasema, si nafasi, si nafasi. Kwa sababu angalia mwanamke wa Mithali 31 na baadhi ya mambo anayofanya, yuko nje akifikiria mashamba na kuyanunua.

Wanawake wa Kigiriki hawangeweza kufanya hivyo. Katika utamaduni wa Kigiriki, wanawake wa Kigiriki hawakuruhusiwa kuingia mikataba bila idhini ya waume zao. Na hata kwa idhini ya waume zao, mara chache waliingia mikataba.

Ananunua watumishi au anaajiri watumishi na kuwafanya wafanye kazi katika nyumba yake katika nyakati za Agano la Kale. Anaheshimiwa na watoto wake. Mambo mengi ambayo wanawake wa Kigiriki wangependa yatokee katika nyumba zao.

Wanawake Wayahudi walikuwa wakifurahia mambo hayo katika nyakati za Agano la Kale. Na baadhi ya haya yalikuwa ya kuchukiza. Baadhi ya mawazo haya ya chuki halisi ya wanawake ambayo yalikuwa yameenea katika utamaduni wa Kigiriki yalikuwa ya kuchukiza.

Kuna uvumi mwingi miongoni mwa wanaanthropolojia kuhusu baadhi ya vitu hivi vilitoka wapi. Na moja ya maelezo ni kwamba udongo wa Ugiriki ulikuwa mbaya sana. Na hivyo, kwa sababu udongo wa Ugiriki ulikuwa mbaya sana kiasi kwamba Wagiriki walihisi kama walikuwa karibu kufa njaa kila wakati.

Na kwa sababu hiyo, walilazimika kuwa na familia ndogo. Hilo pia limetumika kama maelezo ya wapenzi maarufu wa Ugiriki wa mahusiano ya kimapenzi na wavulana. Hukuhitaji kuwa na wasiwasi kuhusu wavulana kupata mimba.

Kwa hivyo, kwa vyovyote vile, mtindo huu wa ukubwa wa familia uliweza kuenea katika sehemu kubwa ya ulimwengu wa Kigiriki—hata hivyo, si sana miongoni mwa Wayahudi. Kwa Wayahudi, familia na kuwa na watoto wengi viliendelea kuwa moja ya furaha yao kubwa na ishara kubwa za baraka: Mungu aliwapa watoto wengi.

Kwa hivyo, waliendelea kupata watoto kadhaa. Tunaona katika Agano Jipya kwamba wazo la ndoa ya wake wengi lilikuwa linaanza kuhamishwa. Sasa, moja ya mahitaji ya Paulo kwa wazee ni kwamba walipaswa kuwa mume wa mke mmoja.

Tunasoma hilo, na watu wanasema, Paulo anasema kwamba huwezi kuachwa. Hapana, anasema kihalisi kwamba huwezi kuwa na wake watatu au wanne. Talmud ilimruhusu mwanamume Myahudi kuwa na wake hadi watatu, lakini ni wachache sana kati yao waliofanya hivyo katika kipindi hicho.

Kwa hivyo, mtindo wa familia ndogo, sio wa kuvutia sana, lakini mtindo wa ndoa ya mke mmoja na mke mmoja, huo ulikuwa wa kuvutia kidogo. Sasa, kuna uwezekano mkubwa, mke mmoja alikuwa kawaida katika Israeli, hata zamani. Ni wazi, ulikuwa na wafalme na watu wengine waliokuwa na wake wengi.

Lakini ukisoma Biblia nzima, unaona kwamba kwa kawaida, unapokuwa na wake zaidi ya mmoja, unapata shida. Wanashindana. Wanapanga njama dhidi ya kila mmoja.

Kwa kawaida, mtu huishia kuumia katika uhusiano. Mke mmoja alionekana kuwa bora kila wakati, akirudi nyuma kwa wanandoa hao wapendao raha, Adamu na Hawa. Na Yesu, bila shaka, anapoulizwa kuhusu ndoa, anasema, Mungu anasema, aliumba mwanamume na mwanamke kwa ajili ya kila mmoja, na kadhalika, na kadhalika.

Lakini hakika, mabadiliko ya desturi za ndoa yalichochewa au kutiwa moyo na msisitizo wa Kigiriki juu ya kile tunachoweza kusema ndoa ya mke mmoja. Mfumo wa mahari unaonyesha njia nyingine kwamba hadhi ya wanawake ilikuwa imebadilika. Katika Agano la Kale, ulitaka kupata mke, ilibidi umlipe baba, unajua kama ulikuwa na hadhi ya aina yoyote.

Hiyo ilikuwa moja ya tofauti kubwa kati ya mke na suria, kwa njia. Ili kupata mke, kwa kawaida ilibidi ulipe mahari. Badala yake, ulikuwa na mahari.

Ilibidi ulipe ili umpate mke wako. Na wakati mwingine mahari hayo yalikuwa ya ajabu sana, kama ilivyokuwa kwa Mfalme Daudi alipomtaka Mikaeli, binti wa Sauli, awe mkewe. Ilibidi awe na mahari yenye sehemu mbalimbali za mwili wa adui.

Lakini hata hivyo, mahari ilikuwa katika njia ya kumheshimu, kwa namna fulani, mwanamke anayeingia kwenye ndoa. Inaonyesha kwamba mwanamke huyo anachukuliwa kuwa anastahili na kitu unachotaka kujitahidi, kuwa nacho, na kitu kinachostahili kutoa pesa zako ili umiliki. Kama nilivyosema, masuria kwa kawaida hawakuwa na mahari, na hiyo ndiyo sababu moja kwa nini walichukuliwa kuwa aina ya wake wa daraja la pili.

Mfumo wa mahari wa Wagiriki, huo ulikuwa tofauti kidogo. Katika mfumo wa mahari, lazima umlipe mume ili ampokonye binti yako mikononi mwako. Ndiyo.

Kwa hivyo, hii ni sehemu ya sababu kwa nini Wagiriki hawakupenda sana kuwa na binti, ni kwa sababu wanaona binti kama aina ya dhima ya kifedha. Kwa sababu unapowapatia mume, itabidi umlipe mtu wa kuwachukua. Kwa hivyo, hiyo ilikuwa desturi ambayo sasa tunaona ikipitishwa na Wayahudi.

Na tuna hati kadhaa kutoka enzi hii ambapo tunaona aina ya mahari ambayo wanawake walileta katika ndoa zao. Kwa hivyo, hadhi ya wanawake inapungua sana, hata katika Uyahudi katika kipindi hiki. Jambo lingine tunaloliona ni kuongezeka kwa talaka.

Tayari tumezungumzia jinsi talaka ilivyokuwa tatizo katika enzi za Elephantine, Papyri, na Uajemi. Ikawa tatizo zaidi katika enzi ya Ugiriki.

Na tena, tunaweza kupata kumbukumbu nyingi kutoka, kuna akiba ya maandishi yanayoitwa kumbukumbu za Babatha, ambayo yanatoka yapata mwaka 130 BK. Lakini tunaona kwamba mwanamke huyu Babatha aliachwa mara kadhaa. Na cha kufurahisha ni kwamba, alikuwa mwanamke tajiri sana.

Na baadhi ya talaka alizoanzisha. Ingawa hilo lilikuwa tofauti kwa sababu, unajua, kwa kawaida katika desturi za Kiyahudi, ni mume pekee ndiye aliyeweza kumtaliki mke wake. Ilikuwa kawaida kuona wake wakiwataliki waume zao.

Lakini ilikuwa ikitokea. Kwa hivyo, ndio. Lakini talaka ilikuwa ikizidi kuwa jambo la kawaida na aina ya kitu kinachotarajiwa.

Ungeandika katika mkataba wako wa ndoa kuhusu kiasi cha pesa ambacho kila mmoja angepokea iwapo talaka itatokea. Na hiyo ilitarajiwa tu kuwa ndivyo mambo yatakavyokuwa. Thamani ya watoto, angalau katika Uyahudi, haikuathiriwa na kuenea kwa utamaduni wa Kigiriki.

Kama nilivyosema, Wayahudi walipenda watoto wengi kila wakati. Wayahudi waliendelea kupenda watoto wengi. Na hilo lilikuwa moja ya mambo yaliyowaudhi sana Wagiriki na Warumi kuhusu Wayahudi ni ukweli kwamba walikuwa na familia kubwa sana.

Kulikuwa na wengi sana kila mahali. Idadi tu ya Wayahudi iliwafanya kuwa na nguvu kidogo, hasa, katika milki za Wagiriki na kisha baadaye katika Milki ya Kirumi. Vipi kuhusu dini na falsafa? Sasa hapa tunaingia katika maji mengine ya kuvutia tena.

Tunaona ushahidi fulani kwamba baadhi ya Wayahudi, hasa walioishi Diaspora, walifuata mawazo ya Kigiriki. Tayari tumezungumza mengi kuhusu Philo wa Alexandria, mwanafalsafa huyu ambaye kimsingi alitaka kupatanisha Biblia na Plato na akaja na mfumo huu mzuri, wa ajabu, na werevu wa kufanya hivyo.

Lakini tunaona mifumo ya tafsiri ya Biblia na kadhalika, ambayo inaanza kufuata baadhi ya mitindo ya Kigiriki ya tafsiri ya fasihi pia. Kwa hivyo, mambo kadhaa tunayoyaona yakianza kutokea, haswa miongoni mwa Wayahudi walioishi nje ya nchi, yanaonyesha kwamba wanawasoma Wagiriki, wanawasikiliza, na wanajaribu kurekebisha, kwa njia fulani, mawazo ya Kigiriki. Huko Yerusalemu, tunaona kundi hili la Wayunani likijaribu kuingiza mawazo ya Kigiriki katika jiji la Yerusalemu lenyewe.

Wanafanikiwa vipi? Naam, inaenda huku na huko. Kimsingi motisha yao hapa si kwa sababu wanafikiri, oh, utamaduni wa Kigiriki ni mzuri sana, jamani. Kimsingi, hey, fikiria mambo yote tunayoweza kupata tukiwa Wagiriki, unajua? Tukianza kufanya kazi kama Wagiriki na kuishi kama Wagiriki, tutapata faida zote, unajua? Tutapunguza kodi zetu.

Tutajenga majengo haya makubwa. Kwa hivyo, chama cha Hellenizing kinaonekana kuwa kimsingi hakikuendeshwa na wasiwasi wa kiitikadi bali na uchoyo. Kwa hivyo ni vigumu kusema jinsi mageuzi yao yalivyozidi kuwa makubwa.

Tunajua kwamba kulikuwa na mambo kadhaa ambayo tutazungumzia baadaye kidogo. Lakini mmoja wa makuhani wakuu ambaye alikuwa wa kundi hili la maendeleo, tunaambiwa, alivunja baadhi ya vikwazo kati ya Wayahudi na Mataifa. Baadhi ya kauli hizi ni zisizoeleweka kwetu.

Nina uhakika kwamba zilipoandikwa katika Kitabu cha Makabayo walijua haswa walichokuwa wakizungumzia. Hata hivyo, sisi, tunapozisoma sasa, hatujui walichokuwa wakizungumzia. Lakini inaonekana kwamba wakati wa awamu hii ya Uinjilisti huko Yerusalemu, Mataifa waliweza kuungana kwa uhuru na waabudu Wayahudi hata katika nyua za ndani za hekalu.

Kwa hivyo, kuna mambo machache yanayoendelea ambayo Wayahudi wa baadaye na Wayahudi wa awali wangeyaangalia na kusema, hii si sahihi. Tena, tuna ushahidi

mdogo kwamba kulikuwa na uingiliano ulioenea katika Yudea yenyewe. Tuna maandishi, mazishi ya Wayahudi ya mawe, kwa mfano, ambayo yameandikwa kwa Kigiriki.

Na hizo zimetajwa na wasomi kwa karne nyingi kama ushahidi kwamba Wayahudi walikuwa wakizidi kuwa Wagiriki katika uelewa wao. Sasa, ushahidi wao ni kwamba wale watu waliochonga mawe na labda wachongaji bora wa mawe, walikuwa Wagiriki na walikuwa wakizungumza Kigiriki kwa ufasaha. Kwa hivyo, sioni, siwezi kuona, hilo kama ushahidi halisi kwamba utamaduni wa Wagiriki ulikuwa ukibadilishwa kwa kiwango chochote na Wayahudi wa Palestina.

Vipi kuhusu falsafa? Inavutia kidogo. Marejeleo ya kwanza kabisa ya Mgiriki yeyote kwa Wayahudi yanatokana na jamaa huyu anayeitwa Hecataeus wa Abdera. Kazi yake haijaendelea.

Kuna vipande vichache tu katika baadhi ya kazi za baadaye, lakini Hecataeus wa Abdera aliwaelezea Wayahudi kama jamii ya wanafalsafa. Hii ndiyo maoni ya kwanza ya Kigiriki kuhusu Wayahudi.

Na inaonekana alikuwa msafiri wa dunia nzima. Alikwenda Yudea. Aliona hekalu lao.

Aliona kwamba hakukuwa na sanamu hapo. Aliona jinsi Wayahudi walivyojiendesha, sheria zao, maadili yao, na kadhalika. Na hivyo, alihitimisha kwamba Wayahudi walikuwa jamii ya wanafalsafa, ambayo ni aina ya ajabu ya njia ya kuwafikiria watu hao.

Kulikuwa na wanafalsafa wa Kiyahudi katika ugenini. Na Philo wa Alexandria ndiye anayejulikana zaidi kati ya hawa. Philo pia aliwajua wanafalsafa wengine walioenda mbali zaidi kuliko yeye.

Kwa mfano, aliwajua Wayahudi ambao walikuwa wameifanya sheria kuwa za kiroho kiasi kwamba waliweza kula nyama ya nguruwe. Lakini yeye mwenyewe, bila shaka, alifikiri hilo lilikuwa linazidi. Lakini hata hivyo, kwa hivyo kulikuwa na watu waliokuwa wakiishi katika ugenini ambao kimsingi walikuwa wakifuata njia za Kiyunani na mifumo ya kufikiri ya Kiyunani, kwa kweli.

Lakini miongoni mwa Wayahudi wa Palestina, hakuna ushahidi wa aina yoyote ya ujuzi wa falsafa ya Kigiriki. Mojawapo ya mambo ambayo wakati mwingine wasomi watasema ni kwamba Mishnah, kitabu kitakatifu cha Kiyahudi cha karne ya 3 BK, kinataja maandishi ya Homer. Naam, kinataja maandishi ya Homer, lakini hakuna ushahidi kwamba walikuwa na wazo lolote la kile kilichokuwa katika maandishi ya Homer.

Walijua kwamba Homer alikuwepo. Walijua kwamba Wagiriki walimpenda Homer, lakini pia walijua kwamba Wayahudi hawakusoma Homer kwa sehemu kubwa. Kwa hivyo, ikiwa Homer alichukuliwa kama mfano wa utamaduni wa Kigiriki, kila mvulana Mgiriki alikua akisoma Homer, ikiwa maandishi ya Homer hayakutambuliwa au kujulikana na Wayahudi, hatuwezi kufikiria kwamba ujifunzaji wa Kigiriki ulikuwa umefikia hatua kubwa katika Uyahudi wa Palestina.

Jambo moja ambalo Wayahudi walilikubali ni unajimu. Na hili linavutia kidogo. Unajimu, bila shaka, ni desturi ya zamani sana.

Ilianzia Babeli. Kwa kweli, Wagiriki, moja ya mambo waliyopenda kuhusu Wababeli ni kwamba waliwaona kama baba wa unajimu. Josephus alijaribu kudai kwamba Ibrahimu alikuwa baba wa unajimu, na aliwafundisha Wababeli na Wamisri, na kadhalika.

Lakini hapana, tunajua ilianzia Babeli. Unajimu wa Babeli ulikuwa tofauti na ule tunaoujua kama unajimu wa leo. Unajua, leo tutapata gazeti letu, na tatalifungua, na tutasema, loo, hebu tuone kitakachomtokea Aquarius leo.

Na utaangalia nyota yako na kuona leo utakutana na mgeni mrefu, mweusi, mtanashati au chochote kile. Unajimu wa Babiloni ulikuwa tofauti. Unajimu wa Babiloni ulikuwa hasa kuhusu uchunguzi wa ishara angani.

Sehemu ya sababu ni kwa sababu waliamini kwamba miili mingi ya angani ilikuwa miungu. Na kwa hivyo, ikiwa kitu cha ajabu kilitokea, kama unavyosema, kuona nyota ikiruka angani, basi hiyo lazima iwe ishara kwamba miungu ina mpango fulani. Sawa, na kwa hivyo tuna maandishi yanayozungumzia umuhimu wa radi katika ulimwengu na maeneo mbalimbali ya angani au ya mienendo ya sayari mbalimbali na kadhalika.

Kwa hivyo kimsingi ilikuwa ni kuhusu uchunguzi wa ishara. Biblia haikupenda unajimu sana. Ndiyo, Isaya na Yereimia wote wana vifungu ambapo wanawadhihaki wanajimu wa Wababeli.

Hawawaoni kama watu wa kuaminika kwa njia yoyote. Na kwa kweli, unajimu kwa njia fulani ulihusishwa na ibada ya kipagani, kwa sababu sehemu ya itikadi iliyo nyuma ya hili ni kwamba miili ya mbinguni ni miungu. Unajua, nyota ya asubuhi ni mungu wa kike Ishtar na mambo ya aina hii.

Kwa hivyo, kama huamini kwamba nyota ni kitu kingine isipokuwa, unajua, nyota, kwamba Mungu aliziumba kama taa angani, kulingana na kitabu cha Mwanzo, basi misingi ya unajimu ilikuwa kama kuporomoka. Lakini kisha Wagiriki wakaja. Wagiriki walichukua unajimu kutoka kwa Wababeli, lakini waliuweka katika msingi tofauti.

Unaona, kulingana na Wagiriki, unajimu ulikuwa wa kisayansi. Hii inategemea dhana yao ya ulimwengu. Na hii ina maana kwamba, Plato hakuwa Plato, lakini Aristotle alikuwa mtu ambaye aliendeleza uelewa huu wa ulimwengu.

Wazo hili kwamba una dunia katikati ya ulimwengu, na kisha una tufe hizi zinazozunguka dunia. Kwa hivyo, kila moja ya tufe hizi ina sifa zake tofauti. Tufe la kwanza ni angahewa.

Na kisha tufe linalofuata linalokuja kuzunguka dunia ni kwamba una mbingu, na kisha una miili ya mbinguni hapa juu. Na kila tufe linaposogea na kuzunguka, huzunguka kwa aina tofauti za kasi. Na huenda umesikia msemu huo, muziki wa tufe, unajua? Wazo lilikuwa wakati tufe hizi zilipokuwa zikizunguka kila moja, zingezalisha aina hii ya muziki wa mbinguni ambao ulikuwa sauti za msingi za ulimwengu.

Ni wazo zuri la kimapenzi, lakini bila shaka, unajua, halina uhusiano wowote na kisayansi. Vyovyote vile, lakini wazo ni kwamba ikiwa una miili miwili inayosuguana, na mambo yanatokea, sivyo? Inaweza kuwa moto, na unaweza kuchakaa ngozi na vitu vya aina hii. Kwa hivyo, ikiwa una tufe moja inayosuguana na tufe lingine kama hili, basi, itaathiri kinachotokea kwa tufe lililo chini yake.

Na kwa hivyo, Wagiriki wanasema, vema, ni mienendo hii ya miili hii juu katika nyanja hizi, ambayo husababisha mambo kutokea duniani chini. Na kwa hivyo, unaona, unajimu ni wa kisayansi. Sasa, wameanza kukuza nadharia kuhusu umuhimu wa makundi mbalimbali ya nyota, jinsi makundi ya nyota yanavyoingiliana, na matukio yanayoonekana katika makundi tofauti ya nyota.

Wanaanza kukuza mawazo haya ya kugawanya kalenda katika ishara tofauti za unajimu na kadhalika. Yote haya yanarudi, yakirudi kwa Wagiriki kulingana na mawazo yao ya ulimwengu. Sasa, kama kando kidogo hapa, ikiwa tunaweza kuona kwamba msingi wa mawazo haya ya Wagiriki ulikuwa wa kipuuzi, tunaweza pia kuona jinsi ilivyo kipuuzi kwamba watu wanaendelea kutumia unajimu hadi leo kwa sababu bado si ya kisayansi kama ilivyokuwa zamani sana katika siku za Wagiriki.

Vyovyote vile, inaonekana Wayahudi walianza kukubali unajimu wa Kigiriki kwa kusita. Lakini miongoni mwa Hati za Kukunjwa za Bahari ya Chumvi, tuna nyota kadhaa zilizotupwa, tofauti kidogo na nyota zako za kawaida za Kigiriki. Kimsingi, kile ambacho nyota hizi zilifanya ni kutabiri aina ya tabia ambayo watu wangukuwa nayo kulingana nayo walipozaliwa.

Hilo linasikika kama kitu ambacho tungepata dukani katika siku zetu. Lakini ndiyo, haya yanarudi nyuma hadi kwenye Hati za Bahari ya Chumvi na yana aina hii ya uhusiano na kile ambacho Wagiriki walikuwa wakifanya na unajimu katika siku zao. Hii ni kutoka karne ya 5 BK.

Hii ni sakafu ya sinagogi ambayo imehifadhiwa. Na hii ni ya ajabu kwa sababu hizi ni ishara za zodiac zenye majina yao juu yake kwa Kiebrania. Ni vigumu kuzisoma hizi, lakini hizi ni ishara zile zile za zodiac.

Angalia hapo, unajua, tuna samaki, tuna Leo hapa, tuna Nge. Kwa hivyo, Gemini hizi zote mbalimbali, mapacha, nk, nk, ishara hizi zote za kale za unajimu hapa zilizoonyeshwa kwenye sakafu ya sinagogi huko Palestina kutoka karne ya 5 BK. Mojawapo ya mambo ya kushangaza kuhusu hili ni kwamba wakati wa Yesu, sio wakati wa Yesu kabisa, lakini muda mfupi baada ya wakati wa Yesu, kulikuwa na ghasia huko Yudea na Yerusalemu kuhusu matumizi ya taswira za wanyama hekaluni na katika majengo mengine ya umma.

Kwa sababu, wakati huo, aina yoyote ya taswira ya wanyama ilichukuliwa kuwa ibada ya sanamu. Hapa, kufikia karne ya 5 BK, ilikuwa hata ndani ya masinagogi yao. Kwa hivyo, ni nani anasema hawawezi kubadilika hata kidogo, sivyo? Vyovyote vile, tunachokiona hapa ni kwamba mabadiliko yaliyotokea katika utamaduni wa Kigiriki, au tuseme katika utamaduni wa Kiyahudi, kwa kuwasiliana na Wagiriki, yalikuwa mabadiliko ya vipodozi, sio kitu chochote kikubwa sana, pamoja na baadhi ya mambo yanayoweze kama vile kupitishwa kwa unajimu na mapambo mengine machache ya Kigiriki.

Lakini kwa sehemu kubwa, Wayahudi walishikilia mila za mababu zao na mambo yaliyowahusu sana, sheria za Bwana, na mila za baba zao, Wayahudi huko Palestina, angalau, tunaweza kusema, walishikilia kwa uthabiti na kwa uthabiti mila hizo na utamaduni huo.

Huyu ni Dkt. Anthony Tomasino katika mafundisho yake kuhusu Uyahudi kabla ya Yesu. Hiki ni kipindi cha 6, Wayahudi chini ya Utawala wa Kigiriki.